

*Здобувач кафедри професійної освіти та безпеки життєдіяльності,
директор наукової бібліотеки, Чернігівський національний педагогічний
університет імені Т.Г. Шевченка*

МОДЕЛЬ ТА ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО ВНЗ У ПРОЦЕСІ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ

***Анотація.** У статті розроблено й обґрунтовано модель і педагогічні умови професійного розвитку майбутніх вчителів педагогічного вищого навчального закладу в умовах інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки та здійснено теоретичний аналіз використання моделі, яка може сприяти не тільки ситуативно в напрямі підвищення якості навчальної діяльності студентів, а й планомірного розвитку особистості на основі усвідомлення своїх можливостей.*

***Ключові слова:** професійний розвиток майбутніх вчителів, модель, інформаційно-освітнє середовище, наукова бібліотека. педагогічні умови.*

Актуальність дослідження. Реформування вищої освіти, упровадження нових освітніх технологій, передбачених Болонськими ініціативами, значно посилюють роль бібліотеки ВНЗ в інформаційному забезпеченні й супроводі навчально-педагогічної та наукової діяльності навчальних закладів. Ефективність сприяння інноваціям у навчально-педагогічному процесі значною мірою залежить і від стану партнерських взаємовідносин бібліотеки й ВНЗ.

На сьогоднішній день виникає необхідність знайти новий підхід в організації роботи бібліотеки для того, щоб підтримати нові методи навчання та викладання, зокрема ті, які орієнтуються на технології, що сприяють професійному розвитку та повноцінному становленню майбутніх фахівців.

Удосконалення підготовки студентів педагогічного ВНЗ до професійного розвитку взаємопов'язане з пошуком найбільш ефективних

форм та методів пізнавальної діяльності майбутніх педагогів і процесу їхньої самоосвіти. Саме в цьому процесі актуалізуються можливості студентів з професійного розвитку щодо інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз педагогічної літератури засвідчує, що проблему професійного розвитку майбутніх учителів в умови інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ досліджували вчені та педагоги: з формування інформаційно-освітнього простору ВНЗ Р. Гуревич, М. Кадемія, Л. Панченко, Є. Прокоф'єв, О. Таланчук, О. Торубара; з питань діяльності бібліотек в освітньому просторі навчальних закладів І. Давидова, О. Матвійчук, П. Рогова, І. Романченко, І. Скоморовська, Г. Шемаєва; О. Білостоцька визначила педагогічні умови реалізації професійного розвитку науково-дослідної роботи студентів вищих педагогічних навчальних закладів; О. Пекур обґрунтувала педагогічні умови використання інформаційно-комунікаційних технологій бібліотеки у професійній підготовці майбутніх учителів.

Мета статті – розробити й обґрунтувати модель та педагогічні умови інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ щодо професійного розвитку майбутніх учителів.

Виклад основного матеріалу. Ефективна самоосвіта студентів, дає змогу досягти позитивних результатів у процесі правильно організованої навчальної діяльності, яка є: засобом-самоосвіти; саморозвитком студентів; здібностями; формуванням вольових моральних якостей.

Нова концепція розвитку суспільства підвищує значення і соціальний статус бібліотек у забезпеченні доступу до знань студентів. У цих умовах бібліотека стає інформаційним «ядром» регіону і найбільш демократичним джерелом доступу до інформаційних ресурсів [2].

З метою-підвищення ефективності професійного розвитку необхідно організувати педагогічний супровід самоосвіти особистості. Цьому сприяє

використання в навчальній діяльності студентів моделі формування їх готовності до професійного розвитку.

В. Томашевський визначає моделювання як спосіб дослідження будь-яких явищ, процесів або об'єктів шляхом побудови та аналізу їх моделей. У широкому розумінні моделювання є однією з основних категорій теорії пізнання та чи не єдиним науково обґрунтованим методом наукових досліджень систем і процесів будь-якої характеристики в багатьох сферах людської діяльності [6].

У процесі побудови моделі використовуються поняття й теоретичні уявлення, зафіксовані в певній науковій теорії або концепції. Завдання моделі повинні бути інструментом осмислення педагогічної дійсності й мисленнєвим образом її перетворення, які реалізуються шляхом відображення в ній актуальних для дослідження змістових аспектів у вигляді певної структурної схеми, що впорядковує основні елементи й зв'язки між ними. Модель, як зазначає І. Лебедев, може виступати як самостійний інструмент дослідження або бути основою для наступного рівня моделювання – побудови формальної моделі [7].

Метод моделювання зорієнтований на аналіз й визначення умов та шляхів професійного розвитку і потребує формування багаторівневої системи моделей.

Модель є необхідним елементом у забезпеченні природної єдності навчання та наукових досліджень у педагогічному процесі. На думку В. Штоффа, під моделлю варто розуміти таку розумово реалізовану систему, яка, відображаючи та відтворюючи об'єкт дослідження, здатна замінити його так, щоб її вивчення дало нам нову інформацію про цей об'єкт [5].

Відповідно до підходу, розробленого Ю. Бабанським, у структуру моделі в обов'язковому порядку повинні входити такі підструктури: концептуальні (принципи, умови); нормативні (мета, зміст, критерії); технологічні (методи і форми) [9].

У моделі важливе місце посідають принципи, що виступають у ролі базових, спрямовуючих положень, нормативних вимог до організації та проведення дидактичного процесу.

Принцип суб'єктності передбачає створення умов для реалізації мети дослідно-експериментальної роботи формування готовності студентів до професійного розвитку у процесі навчання дисциплін педагогічного циклу та інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки ВНЗ, який полягає у провідній ролі предметно-діяльнісних відносин.

Принцип адекватності має двоїсту основу реалізації. З одного боку, формування готовності студентів до професійного розвитку необхідно співвідносити з професіограмою фахівця. З іншого боку, необхідно враховувати можливості студентів і граничність розвитку їхнього мислення, пам'яті, волі з метою постановки перед студентами адекватної їхнього розвитку сукупності спеціально створених ситуацій та завдань у бібліотечному напрямі.

Принцип індивідуальності націлює студентів педагогічного циклу на облік у процесі взаємодії своєрідності та розвитку особистісних властивостей, якостей і умінь, що визначають можливість та ефективність процесу розвитку майбутніх учителів.

Якість розвитку студентів у процесі навчальної діяльності багато в чому залежить від наявності в їхніх діях позитивно-стійкої мотивації і спрямованості на педагогічну професію, що потребує реалізації принципу рефлексивності.

Використання моделі може сприяти не тільки ситуативно в напрямі підвищення якості навчальної діяльності студентів, а й планомірного розвитку особистості на основі усвідомлення своїх можливостей.

У процесі формування готовності студентів до професійного розвитку на основі розробленої моделі (рис. 1) необхідно, перш за все, визначити основні вихідні положення взаємодії студентів та бібліотечних працівників.

Рис. 1. Модель професійного розвитку студентів в умовах інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ

Рефлексивна підготовка майбутніх викладачів передбачає таку організацію, яка сприяє формуванню професійно-важливого рівня знань та розвитку рефлексивних умінь; стимулювання процесу особистісного та професійного самовизначення майбутнього спеціаліста. Необхідність розвитку рефлексивних умінь у процесі професійної підготовки майбутніх учителів зумовлюється через професійною діяльністю студента, який постійно стикається з новими проблемами, ситуаціями, що потребують швидкого та ефективного їх розв'язання у світі інформаційного середовища.

Систематичність у навчанні передбачає засвоєння знань, навичок та умінь у певному логічному зв'язку, і коли всі вони взяті в сукупності, то разом становлять собою цілісне утворення, тобто систему. Велике значення для реалізації принципу систематичності має практична діяльність студентів, коли вони можуть застосувати теоретичні знання у процесі ділової гри, тренінгу та на практичних заняттях за комп'ютером. Важливість такого зв'язку підкреслюється введенням самостійного розв'язання поставлених завдань.

Зокрема, розробка моделі ґрунтувалася на врахуванні особистісно-орієнтованого, компетентнісного та систематичного підходів до професійного розвитку студентів у процесі інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ.

Особистісно-орієнтований підхід ґрунтується на системі взаємопов'язаних понять, ідей і способів дій, які дозволяють забезпечувати й підтримувати процеси самопізнання, самореалізації студента щодо його професійного розвитку в інформаційно-освітньому середовищі. Відповідно до цього підходу студент у процесі професійного розвитку не лише засвоює знання й формує уміння, а й виявляє здатність до їх перетворення й вдосконалення в подальшій професійній діяльності шляхом використання засобів наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ.

Даний підхід передбачає, що робота з користувачами ґрунтується на провідних педагогічних принципах і водночас забезпечується рівноправність

учасників інформаційно-комунікативного процесу, що здійснюється в бібліотечному середовищі [9].

Компетентнісний підхід зміщує акценти з процесу накопичення знань, умінь і навичок у площину формування професійного розвитку майбутніх вчителів шляхом системи компетентностей, що визначають їхню здатність практично діяти й творчо застосовувати набуті знання і досвід у інформаційно-освітньому середовищі.

Систематичний підхід щодо професійного розвитку майбутніх вчителів передбачає забезпечення єдності цілей, змісту, організації, форм і методів, джерел, тобто органічного взаємозв'язку всіх елементів системи. Він дозволяє знайти й вивчити ті елементи системи, діяльність які знаходиться на належному рівні, нейтралізувати внутрішні й зовнішні дезорганізуючі системи в цьому контексті, більш продумано й обґрунтовано визначити мету, передбачити умови для виконання поставлених завдань й одночасно проконтролювати хід експериментального дослідження.

Важливим етапом розробки моделі є визначення системи педагогічних умов, здатних забезпечити професійний розвиток майбутнього вчителя в умовах інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки.

Педагогічні умови забезпечують реалізацію змісту навчання, оптимізують форми, методи, підходи, технологію організації навчального процесу як цілісної педагогічної системи. Під ними розуміється сукупність організаційних заходів у навчальному процесі, що забезпечують досягнення необхідного рівня знань, умінь, навичок у майбутніх фахівців [4].

На основі аналізу та узагальнення педагогічного досвіду з досліджуваної проблеми, власного спостереження виділили педагогічні умови, що забезпечують ефективність формування професійного розвитку майбутнього вчителя у процесі інформаційно-освітнього середовища наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ.

Активізація навчально-пізнавальної діяльності бібліотеки щодо професійного розвитку студентів.

Професійний розвиток в освітньому процесі сприяє активізації самостійної роботи майбутніх учителів з різними електронними засобами наукової бібліотеки та надає можливість для формування здібностей, спрямованих на отримання нових емпіричних і теоретичних знань як фундаментального, так і прикладного характеру, їх систематизацію й концептуалізацію, для оперування базовими поняттями, розв'язання педагогічних задач [3].

Організація навчально-пізнавальної діяльності студентів в умовах наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ дозволяє: забезпечити оперативну консультацію; організувати інтерактивну діяльність; створити умови для виконання інформаційної діяльності; формувати навички самоконтролю результатів діяльності та вміння пошуку додаткової інформації з метою успішного розв'язання навчальних практико-орієнтованих задач; формувати вміння раціоналізувати свою навчальну діяльність, обираючи ефективні способи її виконання; сприяти формуванню навичок усвідомленої діяльності із засвоєння певного навчального матеріалу як інтегрованого компонента цілісного курсу. Інформаційно-освітнє середовище наукової бібліотеки сприяє розвитку професійних якостей майбутніх учителів; формуванню ціннісно-сміслового ставлення студентів до інформаційної діяльності, яка є основою їх професіоналізму; реалізації алгоритму взаємодії студентів із працівниками бібліотеки в навчальному процесі [1].

Педагогічна взаємодія майбутніх вчителів засобами наукової бібліотеки.

Професійний розвиток сприяє виробленню рефлексивної позиції в процесі формування самостійної читацької активності студентів. З точки зору педагогічної науки рефлексію можна розглядати як умова появи й механізм засвоєння у суб'єкта нових способів діяльності та нових здібностей. Рефлексивна позиція відображає єдність суб'єктивного та об'єктивного в становленні особистості, що формується у спільній діяльності з іншими.

Педагогічна взаємодія майбутніх учителів і бібліотеки сприяє формуванню самостійної читацької активності студентів.

Дотримання цієї умови забезпечується шляхом реалізації педагогічної взаємодії майбутніх учителів та бібліотеки й дає підстави для активізації читацької діяльності студентів на основі індивідуальних, групових, колективних та інших форм роботи в усіх сферах спеціально організованого єдиного освітнього простору.

Поєднання індивідуальних і групових форм роботи майбутніми вчителями в умовах бібліотек вишів.

У сучасній освіті намітилася тенденція заміни традиційної (інформаційної, такої, що повідомляє) парадигми на гуманістичну, розвивальну, самостійну пізнавальну активність студента. Дана умова надає можливість кожному студентові реалізувати себе в пізнанні, у навчальній діяльності з опорою на його схильності та інтереси, можливості й здібності, ціннісні орієнтації та суб'єктивний досвід у процесі інформаційно-освітньої діяльності. Особистісний підхід є провідним в організації навчально-виховного процесу, він вимагає знання структури особистості, її елементів та їх взаємозв'язків. Можна виділити такі ознаки особистісного підходу в цілісному педагогічному процесі: в основі змісту педагогічного процесу лежать загальнолюдські цінності; студенти залучені до різних видів професійної діяльності з урахуванням їхніх інтересів і нахилів; організація спільної діяльності майбутніх учителів і працівників бібліотеки відбувається через різні активні методи, різноманітні форми і засоби, які відповідають віковим й індивідуальним особливостям студентів; входження інформаційного середовища наукової бібліотеки в освітній процес вищого навчального закладу; гуманістичний характер міжособистісних відносин усіх учасників педагогічного процесу.

У процесі формування самостійної читацької активності студентів необхідно спиратися на особистісно-орієнтований підхід, тому що взаємодія майбутніх учителів з бібліотекою має бути зорієнтована на цілеспрямовану,

спеціально організовану комунікативну діяльність у рамках суб'єкт-суб'єктних відносин, з урахуванням задоволення читацьких інтересів і потреб студентів.

Посилення діяльності інформатизації ресурсів і роботи з користувачами наукової бібліотеки.

Навчальна і дослідницька діяльність змінюється в інформаційно-освітньому середовищі. Це помітно впливає на характер бібліотечних послуг. Фактично ефект технології зорієнтованості на дослідження і вивчення поведінки буде мати більший вплив, ніж безпосередньо прямий ефект технології зорієнтованості на бібліотечні системи і послуги. У перспективі завданням бібліотеки стає організація послуг щодо забезпечення технологічних процесів користувачів, підтримання єдності змісту і послуг в навколишньому середовищі студентів та розвиток управління цифровими послугами.

Інформаційна мережа забезпечує можливості відкриття і використання інфраструктури на основі головних концентраторів: Google, Amazon. Колективний бібліотечний ресурс досить глибокий, водночас фрагментація і високі операційні витрати зменшують його вплив. Тому значна увага бібліотеки приділяється дослідженню можливостей і варіантів цілеспрямованого обслуговування студентів в інформаційно-освітньому середовищі, здійсненню взаємозв'язків між відкритою мережею і багатими бібліотечними послугами, які вона може надати майбутнім вчителям, перетворенню цих послуг на привабливі для значної кількості студентів.

Варто констатувати, що наукова бібліотека сьогодні розвивається завдяки використанню цифрових технологій, які призводять до нових форм роботи зі студентами, особливо у сфері накопичення, формування та використання інформаційно-освітнього середовища бібліотеки педагогічного ВНЗ [8].

Висновок. Таким чином, моделювання складних процесів вимагає комплексного розв'язання багатьох проблем: психологічних, соціологічних,

педагогічних, технологічних, організаційних та інших. Модель як штучна система відображає з певною точністю основні властивості досліджуваного об'єкта оригіналу і може замінити його у дослідженні, а також дозволяє отримати інформацію про цей об'єкт.

Вчені-дослідники визначають педагогічні умови як сукупність об'єктивних можливостей, що забезпечують успішне розв'язання поставлених задач, або як функціональну залежність суттєвих освітніх й виховних компонентів, які передбачають протікання певних змістових процесів, що взаємодіють між собою і визначають динаміку та зміст професійного розвитку майбутніх учителів в умовах наукової бібліотеки.

Перспективи подальших досліджень. Можливість удосконалення та поглиблення педагогічних умов, які будуть сприяти професійному розвитку студентів через засоби наукової бібліотеки педагогічного ВНЗ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белов С. А. Применение педагогического блога в учебной деятельности студентов направления подготовки «Профессиональное обучение (по отраслям)» для формирования информационной компетентности / С. А. Белов // Известия Алтайского государственного университета. – 2012. – Т. 2. – №2. – С. 14-17.

2. Вишнякова С. М. Профессиональное образование: словарь / С. М. Вишнякова. – М.: Новь, 1999. – 535 с.

3. Лубский А. В. Методологические проблемы использования ИКТ в образовательном пространстве высшей школы / А. В. Лубский // Информатика и образование. – 2007. – №6. – С. 10-14.

4. Фурса О. О. Організаційно-педагогічні засади навчально-виховного процесу у мистецькому коледжі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Фурса Оксана Олександрівна. – К., 2005. – 235 с.

5. Чеснокова И. И. Проблема самосознания в педагогике / Чеснокова И. И. – М.: Наука, 1977. – 144 с.

6. Чуприкова Н. И. Психология умственного развития: Принцип дифференциации Н. И. Чуприкова. – М.: АО Столетие, 1997. – 471 с.

7. Шадриков В. Д. Психология деятельности и способности человека: Учебное пособие, 2-е изд, перераб. и доп. М.: Издательская корпорация "Логос", 1996. – 320.: ил.

8. Шилюк О. Діяльність вузівської бібліотеки в умовах інформатизації суспільства [Текст] / Олег Шилюк // Вища школа. – 2008. – № 5. – С. 52-54.

9. Шинкарук В. Д. Основні напрями модернізації структури вищої освіти України [Електронний ресурс] / В. Д. Шинкарук: Міністерство освіти і науки України. – К.: 2008. – 22 с.

**МОДЕЛЬ И ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ
ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ СТУДЕНТОВ
ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ВУЗА В ПРОЦЕССЕ ИНФОРМАЦИОННО-
ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ**

Аннотация. В статье разработана и обоснована модель и педагогические условия профессионального развития будущих учителей педагогического вуза в условиях информационно-образовательной среды научной библиотеки и осуществлен теоретический анализ использования модели, которая может способствовать не только ситуативно в направлении повышения качества учебной деятельности студентов, а и планомерного развития личности на основе осознания своих возможностей.

Ключевые слова: профессиональное развитие будущих учителей, модель, информационно-образовательная среда, научная библиотека, педагогические условия.

G. Makarova

**MODEL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FUTURE
TEACHERS' PROFESSIONAL DEVELOPMENT IN INFORMATIONAL
AND EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF A SCIENTIFIC LIBRARY**

Annotation. *The article presents the developing and gives grounds of the model and pedagogical conditions of future teachers' professional development in the informational and educational environment of a scientific library.*

During the model construction the main notions and theoretical concepts of a certain scientific theory are used.

It has been determined that main tasks of the model should be an instrument of pedagogical reality reflection and mental image of its transformation and they must be realized by means of reflecting in it relevant substantive aspects of the research in the form of certain structural scheme which organizes the basic elements and relationships between them. Important place in the model belongs to the principles that serve as the basic, guiding points, regulatory requirements for the organization and conduct of the didactic process. Using of the model can not only contribute to improving of the students' learning activity quality, but also to the systematic development of personality based on the awareness of his or her abilities.

It has been proved that the development of the model is based on consideration of personality-oriented, competence-based and systematic approaches to the professional development of the students in informational and educational environment of a scientific library in a higher pedagogical establishment.

Personality-oriented approach is a system of interrelated concepts, ideas and methods of action, that provide and support the processes of self-discovery, self-realization of a student in his or her professional development in informational and educational environment.

A systematic approach to the professional development of future teachers provides unity of objectives, contents, organization, forms and methods, sources that is the symbiotic relationship of all system elements.

Competence approach shifts the emphasis from the process of knowledge and skills accumulation to the process of future teachers' professional development formation through the system of competences which enable them to

act practically and creatively apply their knowledge and experience in informational and educational environment.

On the base of pedagogical experience analysis and synthesis, of our own teaching experience and observation, pedagogical conditions were determined which provide the effectiveness of future teachers' professional development formation in informational and educational environment of a pedagogical university scientific library, such as: training and cognitive activation of a library concerning professional development of students; pedagogical interaction of future teachers by means of a scientific library; combination of individual and group forms of the work with future teachers in the conditions of scientific libraries; informational resources intensification and the work with the users of a scientific library.

Key words: *professional development of future teachers, a model, information- educational environment, scientific library, pedagogical conditions.*